

Просторові особливості розвитку туризму в Німеччині

Андрій МАЙСТЕР^{1*} <https://orcid.org/0000-0002-9289-910X>

УДК 911.3:338.486(430)

Володимир ЛАЖНИК^{2**} <https://orcid.org/0000-0003-4123-0331>

Сергій ПУГАЧ^{2***} <https://orcid.org/0000-0002-3738-7961>

АНАЛІТИЧНА СТАТТЯ

¹Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Луцький інститут розвитку людини
кафедра інформаційної діяльності та туризму

²Волинський національний університет імені Лесі Українки
кафедра економічної та соціальної географії

Листування – *maister89@ukr.net; **lazhnik-vi@ukr.net; ***puhachserhiy@gmail.com

Ключові слова: інтегральний індекс туристичного розвитку, Німеччина, туризм, туристичні прибуття, федеральна земля.

Анотація: Розглянуто динаміку розвитку туризму в Німеччині в 2012–2022 рр. Для визначення інтегрального індексу рівня туристичного розвитку федеральних земель Німеччини взято середні значення вихідних часткових показників за 2018–2022 рр., які відображають як абсолютні й відносні параметри розвитку туризму. На основі розрахованого усередненого інтегрального індексу рівня туристичного розвитку федеральних земель Німеччини з'ясовано особливості просторової диференціації у розвитку туризму в країні та згруповано їх у п'ять груп за рівнем розвитку.

1. ВСТУП

Туризм є однією з найбільш важливих та динамічних галузей світової економіки. Туристична галузь є джерелом доходів для багатьох країн світу, створює нові робочі місця, збільшує обсяги продажу товарів та послуг, підвищує рівень життя населення. У багатьох країнах туризм є основним джерелом іноземної валюти, що важливо для забезпечення макроекономічної стабільності та збалансованості зовнішньої торгівлі. Проте пандемія коронавірусу у 2020–2021 рр. спричинила значні втрати в туристичній галузі. За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), у 2020 р. міжнародні туристичні прибуття скоротилися на 72 %, відносно докризового 2019 р., що призвело до значного зменшення доходів від туризму для багатьох країн та регіонів світу ([World Tourism Organization 2023](#)). Незважаючи на значний спад туристичної галузі, вона вже розпочала відновлюватися. Так, у 2022 р. міжнародні туристичні прибуття у світі зросли більше, ніж удвічі відносно 2020 р. ([World Tourism Organization 2023](#)).

Пандемія COVID-19 суттєво вплинула також на розвиток туризму в Німеччині, яка є однією з провідних туристичних дестинацій світу. Багато підприємств індустрії гостинності змушені були припинити свою діяльність, а туристичний потік зменшився в кілька разів. Однак, завдяки дієвим заходам по боротьбі з пандемією, сфера туризму Німеччини

2023, 842; DOI: <https://doi.org/10.31861/geo.2023.842.66-77>

 Open Access. © 2023 А. МАЙСТЕР, В. ЛАЖНИК, С. ПУГАЧ
опубліковано у Чернівецькому національному університеті

Ця робота ліцензується відповідно до

CC BY-NC-ND із Зазначенням Авторства – Некомерційна – Без Похідних 4.0 Міжнародна

поступово відновлюється. Розвиток туризму в країні та його відновлення має значні територіальні відмінності. Дослідження територіальних особливостей розвитку туристичної галузі Німеччини дасть змогу оцінити рівень та чинники розвитку туризму в різних регіонах країни. Це допоможе знайти оптимальні рішення для розвитку туристичної галузі та підвищення її конкурентоспроможності.

Досвід Німеччини у сфері туризму може бути корисним і для України, зокрема у створенні маршрутів та розвитку різних видів туризму. Важливим також є досвід Німеччини в розбудові туристичної інфраструктури, підтримці туристичного бізнесу, а також допомога в повоєнній відбудові туристичної галузі нашої держави.

Метою дослідження є аналіз просторових особливостей сучасного розвитку туризму в Німеччині. Завданнями дослідження є: проаналізувати динаміку розвитку туризму в Німеччині протягом 2012–2022 рр.; розрахувати показник інтегрального індексу туристичного розвитку у федеральних землях Німеччини; провести групування федеральних земель Німеччини за рівнем розвитку туризму.

2. МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ

Дослідженням розвитку туризму в Німеччині та її окремих регіонах займалися переважно зарубіжні вчені. Розвиток міського туризму в Німеччині, його потенціал та внутрішні відмінності досліджували [Bauder \(2018\)](#) і [Burdack \(2018\)](#). Питаннями взаємодії туристів і місцевих жителів, розвитку туризму в громадах Німеччини займалися [Schmücker, Reif \(2023\)](#). Взаємодія регіонального розвитку й туризму та її вплив на сталий розвиток регіонів Німеччини стала предметом дослідження [Mose et al. \(2023\)](#). [Mayer, Stoll-Kleemann \(2020\)](#) досліджували розвиток туризму та туристичний потенціал у східних землях Німеччини. Вплив пандемії коронавірусу на розвиток туризму в розрізі федеральних земель Німеччини та туристичні перспективи його відновлення досліджено у працях [Schrader et al. \(2020\)](#) і [Bäcker, Wilcken \(2021\)](#). Тенденції німецького туристичного ринку до 2030 року досліджували [Blume et al. \(2020\)](#). У праці [Quack et al. \(2023\)](#) розглянуто виклики сталої трансформації туризму в Нижній Саксонії.

Туристична проблематика Німеччини, а особливо територіальні особливості розвитку туризму, недостатньо висвітлені в наукових працях українських учених. Деякі аспекти розвитку туризму в Німеччині досліджено [Коцан \(2018\)](#), [Коцан, Соловенюк \(2021\)](#), [Табенською \(2020\)](#), [Кучинським \(2015\)](#), [Посоховим, Артем'євим \(2013\)](#).

Інформаційною базою дослідження є статистичні дані та інформаційні матеріали Федерального статистичного відомства Німеччини ([Statistisches Bundesamt 2023](#)), UNWTO ([World Tourism Organization 2023](#)), Світової ради з подорожей та туризму (WTTC) ([World Travel & Tourism Council 2023](#)), Національної ради Німеччини з туризму (DZT) ([Die Deutsche Zentrale für Tourismus 2023](#)) і Федерального міністерства економіки та захисту клімату ([Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz 2023](#)).

Для виявлення територіальних особливостей розвитку туризму в Німеччині проведено оцінку рівня туристичного розвитку федеральних земель країни. Для оцінки використано усереднений синтетичний показник, отриманий за агломеративно-ієрархічною процедурою стандартизації, яку часто використовують під час класифікації географічних об'єктів. Процедuru стандартизації вихідних статистичних показників здійснено за формулою:

$$\bar{X}_{ij} = \frac{|x_{ij} - \tilde{x}_j|}{\left| \max/\min x_j - \tilde{x}_j \right|}, i = 1, 2, 3, \dots, n; j = 1, 2, 3, \dots, m, \quad (1)$$

де $\bar{X}_{ij}$ – нормоване значення показника; x_{ij} – часткові показники туристичної діяльності; $\tilde{x}_j$ – найгірші значення по кожному показнику з усіх взятих для розрахунків; $\max/\min x_j$ –

найбільш відмінні від $\tilde{x}_j$ значення показників; n – кількість досліджуваних територіальних одиниць; m – кількість показників, узятих для розрахунків.

На основі сумування отриманих стандартизованих значень вихідних показників X_{ij} та визначення їх середньозваженого стандартизованого значення отримано інтегральний параметр I_t , який може бути оцінений як індекс рівня туристичного розвитку окремої федеральної землі. Розрахунок інтегрального індексу рівня туристичного розвитку (I_t) здійснювався за такою формулою:

$$I_t = \frac{\sum \bar{X}_{ij}}{n}, \quad (2)$$

де I_t – інтегральний індекс рівня туристичного розвитку j -ї адміністративної одиниці країни; $\bar{X}_{ij}$ – нормований показник туристичної діяльності j -ї адміністративної одиниці країни; n – кількість показників, що використовуються для оцінювання рівня туристичного розвитку. Величина індексу I_t коливається від 0 до 1 й є безрозмірною величиною, яка виражає кумулятивний ефект урахування різноманітних часткових показників, узятих для розрахунку.

Для визначення інтегрального індексу рівня туристичного розвитку федеральних земель Німеччини взято середні значення вихідних часткових показників за 2018–2022 рр., які відображають як абсолютні параметри розвитку туризму, так і відносні. Для розрахунку інтегрального показника туристичного розвитку федеральних земель країни залучено 10 абсолютних і відносних показників: загальна кількість туристичних прибуттів; загальна кількість ночівель туристів; загальна кількість колективних засобів розміщення; загальна кількість місць у колективних засобах розміщення; територіальна концентрація колективних засобів розміщення; територіальна концентрація місць у колективних засобах розміщення; кількість місць у колективних засобах розміщення на 1000 осіб; коефіцієнт використання спальних місць у колективних засобах розміщення; щільність туризму (кількість ночівель на 1 км²); інтенсивність туризму (кількість ночівель на 1000 осіб).

3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Німеччина має вигідне геотуристичне положення. Країна на півночі омивається Балтійським та Північним морями. Сусідство з високорозвинутими країнами (Данія, Нідерланди, Бельгія, Люксембург, Франція, Швейцарія, Австрія, Польща та Чехія) визначають географію потоків іноземного та зарубіжного туризму між Німеччиною та її сусідами. Країна має потужний природний та історико-культурний потенціал розвитку туризму.

Німеччина має розвинену туристичну інфраструктуру. У туристичній галузі країни працюють понад 2300 туроператорів і близько 11 000 туристичних агентств ([Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz 2023](#)). У 2022 р. в Німеччині нараховувалося 47,4 тис. засобів розміщення туристів, що на 3,1 тис. менше, ніж у 2019 р. Загальна кількість ліжко-місць становить 3,2 млн ([Statistisches Bundesamt 2023](#)).

Туризм є важливою галуззю економіки Німеччини. Загальний внесок туристичної галузі у ВВП країни у 2021 р. становив 251 млрд дол. США (6,4 % ВВП країни), тоді як у 2019 р. цей показник становив 391,2 млрд дол. США (9,8 % ВВП) ([Germany 2022 Annual Research... 2023](#)). За цим показником Німеччина займає третє місце у світі після США та Китаю ([Global Economic Impact Trends... 2023](#)). Зменшення частки туризму в економіці країни зумовлене негативним впливом поширення пандемії коронавірусу через значне зменшення притоку туристів.

Туристична галузь Німеччини забезпечує 5,1 млн робочих місць, що становить 11,4 % від усього зайнятого населення. Унаслідок пандемії кількість робочих місць у туристичній галузі країни зменшилася на 780 тис. ([Germany 2022 Annual Research... 2023](#)).

У 2022 р. туристична галузь Німеччини частково відновилася від коронакризи, але ще не досягла допандемічних показників. За даними Федерального статистичного відомства

Німеччини (Destatis), у 2022 р. зафіксовано 163 млн туристичних прибуттів, що на 75 % більше, ніж у 2021 р. (рис. 1) (Statistisches Bundesamt 2023). Це свідчить про поступове відновлення туристичної галузі після складних 2020–2021 рр. Варто зауважити, що кількість туристичних прибуттів у 2022 р. все ще нижча, ніж до пандемії.

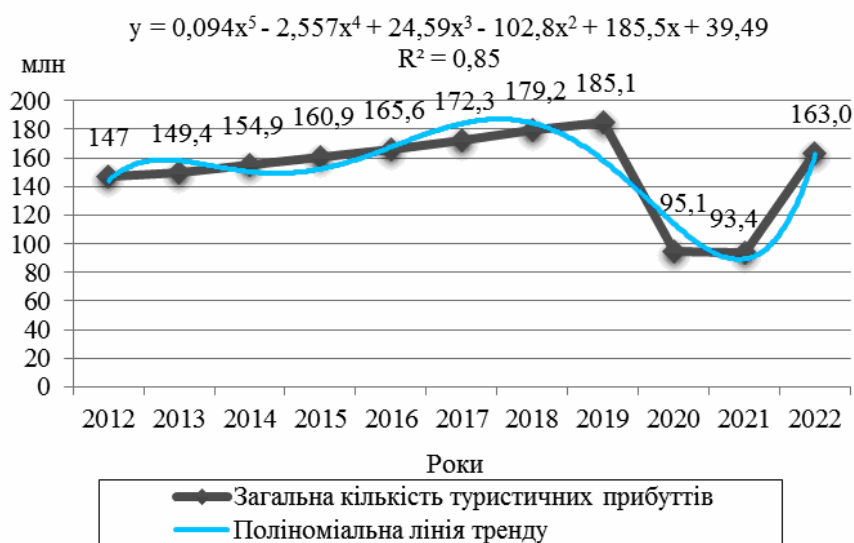

Рис. 1. Динаміка туристичних прибуттів у Німеччині у 2012–2022 рр.

Аналіз динаміки туристичних прибуттів у Німеччині за останні десять років (2012–2022 рр.) показує, що загальна кількість туристичних прибуттів протягом 2012–2019 рр. зросла на 26 %, середньорічне зростання склало 3,2 %; у 2020 р. через пандемію, кількість прибуттів зменшилася майже вдвічі; у 2021 р. кількість туристичних прибуттів продовжила зменшуватися (–50 % до 2019 р.) й становила 93,4 млн (рис. 1). Загальний тренд кількості туристичних потоків у Німеччині в 2012–2022 рр. можна описати поліноміальною моделлю п'ятої степені ($R^2=0,85$), що вказує на нерівномірний характер динаміки туристичних потоків у країні та вплив багатьох факторів на динаміку цього показника.

За кількістю іноземних туристів Німеччина посідає дев'яте місце у світі та четверте – в Європі, після Франції, Іспанії та Італії. У 2022 р. Німеччину відвідало 28,5 млн іноземних туристів, що майже у 2,5 рази більше, ніж у 2021 р. (рис. 2) (Statistisches Bundesamt 2023). Однак, іноземні туристичні потоки ще не досягли рівня 2019 р. У 2022 р. на іноземні туристичні прибуття припадало 17,5 % від загального туристичного потоку в країні. Частка внутрішніх туристів у туристичному потоці є значно більшою (82,5 %). Через пандемію частка іноземних туристів зменшилася на 3,2 %.

Найменше іноземних туристів за останні десять років відвідало Німеччину у 2020–2021 рр. (12,5 і 11,7 млн відповідно) через запровадження карантинних заходів. Найбільшими постачальниками туристів до Німеччини є країни Європи (95 % усіх іноземних туристичних прибуттів), серед них лідерами є Нідерланди, Швейцарія, Австрія, Данія, США, Франція, Італія (Statistisches Bundesamt 2023).

У 2022 р. кількість внутрішніх туристичних прибуттів у заклади розміщення склала 134,6 млн, що на 64 % більше, ніж у 2021 р., але менше на 11 %, ніж у 2019 р. (рис. 2). Найбільше жителі Німеччини відвідували туристичні об'єкти Баварії, Баден-Вюртембергу та Північного Рейну-Вестфалії (Statistisches Bundesamt 2023).

У 2022 р. заклади розміщення Німеччини зафіксували 450,8 млн ночівель туристів. Це на 45,3 % більше, ніж у 2021 р., але все ще на 9,1 % менше, ніж у 2019 р. Кількість ночівель внутрішніх туристів у 2022 р. зросла на 37,1 % відносно 2021 р. і становила 382,7 млн.

Кількість ночівель іноземних туристів склала 68,1 млн, що вдвічі більше порівняно з 2021 р. (Statistisches Bundesamt 2023).

Рис. 2. Динаміка іноземних та внутрішніх туристичних прибуттів у Німеччині у 2010–2022 рр.

У 2021 р. жителями Німеччини здійснено 48,7 млн туристичних поїздок за кордон, що на 32 % більше, ніж у 2020 р., але на 50 % менше показника 2019 р. Найбільше німці подорожували в 2021 р. до Франції (16 %), Австрії (12 %) Італії (11 %), Іспанії (10 %) та Хорватії (7 %) (Statistisches Bundesamt 2023). За даними Державного агентства розвитку туризму України (ДАРТ), у 2021 р. 154 тис. громадян Німеччини відвідали Україну (Державне агентство розвитку туризму України 2023).

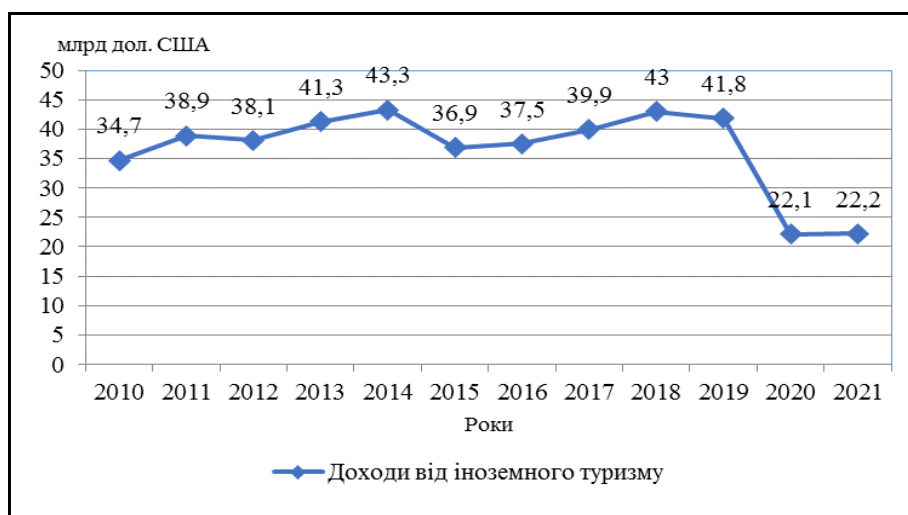

Рис. 3. Динаміка доходів від іноземного туризму в Німеччині у 2010–2021 рр.

Через пандемію жителі Німеччини радикально скоротили туристичні поїздки. Зменшилася кількість подорожей до країн Південно-Східної Азії, Центральної Америки та Карибського регіону. На європейських напрямках значно впав попит на Іспанію, включно із Балеарськими й Канарськими островами, та на Туреччину. Натомість збільшилися туристичні потоки до Австрії, Бельгії, Нідерландів, Польщі, Данії та інших скандинавських країн (Туризм – 2021... 2021).

За обсягами доходів від іноземного туризму Німеччина займає дев'яте місце у світі та п'яте – у Європі. У 2021 р. дохід від іноземного туризму склав 22,2 млрд дол. США й збільшився лише на 0,5 %, відносно 2020 р. (World Tourism Organization 2023). Порівняно з 2019 р. доходи від іноземного туризму скоротилися на 19,6 млрд дол. США (рис. 3). Динаміка доходів у 2010–2021 рр. відзначається нерівномірним характером, що зумовлено коливанням цін на туристичні послуги, інфляцією тощо.

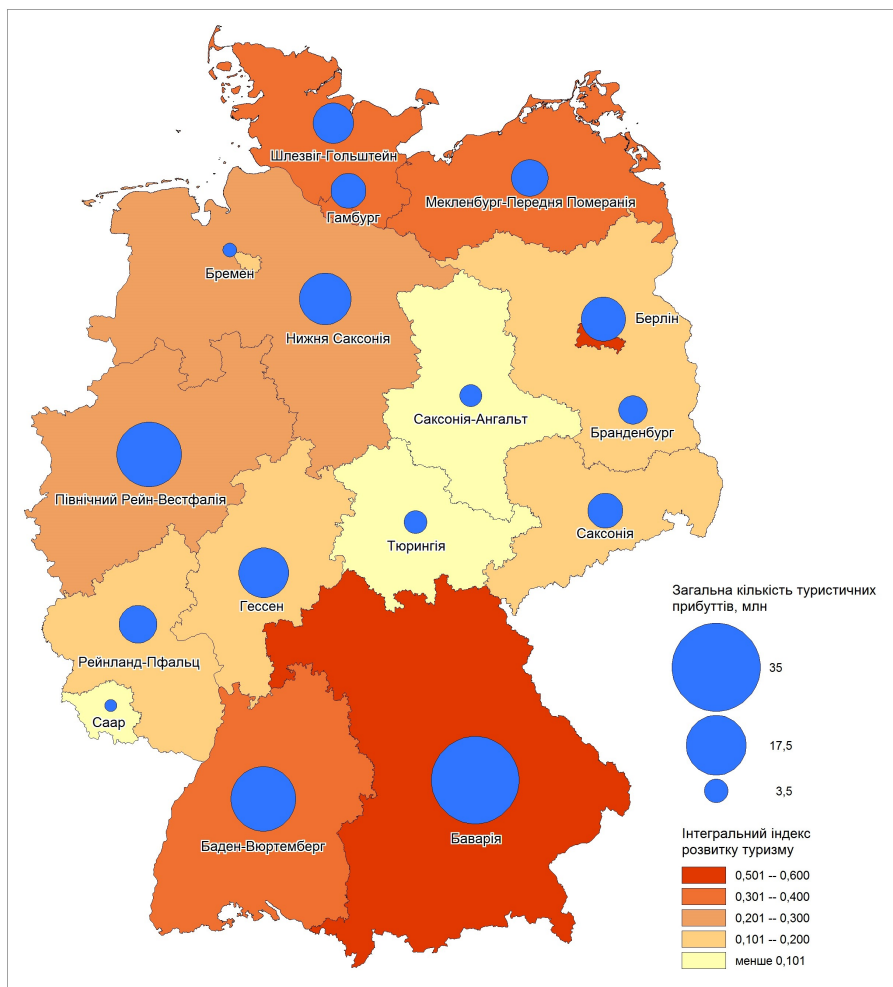

Рис. 4. Інтегральний індекс туристичного розвитку федеральних земель Німеччини у 2022 р.

Аналіз показника інтегрального індексу рівня туристичного розвитку (I_t) федеральних земель Німеччини показав певну просторову диференціацію в розвитку туризму в країні. За цим показником федеральні землі Німеччини згруповано в п'ять груп: із високим, вищим від середнього, середнім, нижчим від середнього та низьким рівнем туристичного розвитку (рис. 4).

Високий рівень розвитку туризму мають землі Берлін та Баварія (рис. 4). Ці регіони є відомими туристичними напрямками в Німеччині. Вони мають багату культурну спадщину, багаті природні ресурси та атрактивні ландшафти. Берлін є найбільшою туристичною дестинацією не лише Німеччини, а й Європи. Завдяки відносно невеликій площі території, Берлін має високу щільність туризму та концентрацію закладів розміщення, що зумовило високий рівень розвитку туризму. Місто має багату історію, пов'язану зі становленням Німеччини як нації. Найбільш відомі історико-культурні пам'ятки міста: Бранденбурзькі ворота, руїни Берлінського муру, Рейхстаг, замок Шарлоттенбург, Александерплац, Музейний острів та ін.

Баварія є лідером за кількістю туристів (34,2 млн прибуттів у 2022 р.) і закладів розміщення (11,2 тис. у 2022 р.) (таблиця). Регіон має потужний рекреаційний потенціал,

приваблює туристів численними річками та озерами (Кенігсзее, Кімзее), національними парками, лісами, гірськими хребтами Альп. Тут знаходиться найвища вершина Німеччини – г. Цугшпітце (2962 м). Баварія славиться своїми історичними пам'ятками, такими як замки, палаці, музеї тощо. У Баварії прокладено популярні туристичні маршрути (Романтична дорога, Замкова дорога або Німецька альпійська дорога та ін.), проводиться багато культурних та тематичних фестивалів (Октоберфест, Різдвяний ярмарок в Нюрнберзі та ін.) ([Die Deutsche Zentrale für Tourismus 2023](#)).

Таблиця. Показники розвитку туризму у федеральних землях Німеччини у 2022 р.
(Розраховано за даними [Statistisches Bundesamt \(2023\)](#))

Федеральні землі	Загальна кількість туристичних прибуттів, млн	Щільність туризму, ночівель на км ²	Інтегральний індекс туристичного розвитку, I_t
Баварія	34,2	1306	0,504
Баден-Вюртемберг	20,2	1462	0,301
Берлін	10,4	29771	0,513
Бранденбург	4,8	459	0,103
Бремен	1,3	5769	0,156
Гамбург	6,8	19485	0,354
Гессен	12,7	1410	0,191
Мекленбург-Передня Померанія	7,4	1370	0,368
Нижня Саксонія	13,6	908	0,255
Північний Рейн-Вестфалія	20,3	1395	0,235
Рейнланд-Пфальц	7,9	1060	0,161
Саар	1,0	1175	0,032
Саксонія	7,0	972	0,138
Саксонія-Ангальт	3,1	387	0,063
Тюрингія	3,4	553	0,080
Шлезвіг-Гольштейн	8,8	2029	0,323

У Берліні й Баварії найбільшого розвитку досягли такі види туризму, як культурний, екологічний, гірськолижний (курорти Баварії – Гарміш-Партенкірхен, Бад-Райхенхаль, Цугшпітце Арена, Оберстдорф, Райт-ім-Вінкль), винно-гастрономічний. Найбільшими туристичними центрами Баварії є Мюнхен, Нюрнберг, Бамберг, Регенсбург, Фюссен.

Вищий від середнього по країні рівень туристичного розвитку характерний для Мекленбургу-Передньої Померанії, Гамбургу, Шлезвігу-Гольштейну й Баден-Вюртембергу (*рис. 4*). Для цих земель характерна велика кількість ночівель туристів, закладів розміщення (Баден-Вюртемберг) та їх територіальна концентрація (Гамбург, Шлезвіг-Гольштейн, Баден-Вюртемберг), висока щільність туризму (Мекленбург-Передня Померанія та Шлезвіг-Гольштейн) (*рис. 5*).

Кожен із цих регіонів має свої унікальні характеристики та туристичний потенціал. Мекленбург-Передня Померанія знаходиться на півночі Німеччини й славиться своїми курортами на березі Балтійського моря (1900 км узбережжя), зокрема островами Рюген та Узедом. У регіоні знаходиться понад 2000 замків, парків та маєтків. Найбільш відомим замком є Шверінський.

Гамбург є найбільшим портом Німеччини й одним із найбільших портів у світі. У місті вдало поєднуються природа та міське життя. Половину території міста займають рекреаційні зони, заповідники та ліси. Крім того, порт, канали та річка Альстер надають Ганзейському місту унікальну морську атмосферу ([Die Deutsche Zentrale für Tourismus 2023](#)).

Шлезвіг-Гольштейн знаходиться на півночі Німеччини та має вихід до Північного та Балтійського морів, що визначає туристичну спеціалізацію та привабливість регіону. Шлезвіг-Гольштейн має велику кількість островів і пляжів, що сприяє розвитку водного туризму.

Баден-Вюртемберг знаходиться на південному заході Німеччини й має багато історичних міст, таких як Штутгарт і Гейдельберг. Найбільш відомими туристичними

дестинаціями регіону є Боденське озеро, Шварцвальд, курорт Баден-Баден. Регіон цікавий своєю автентичністю та колоритністю.

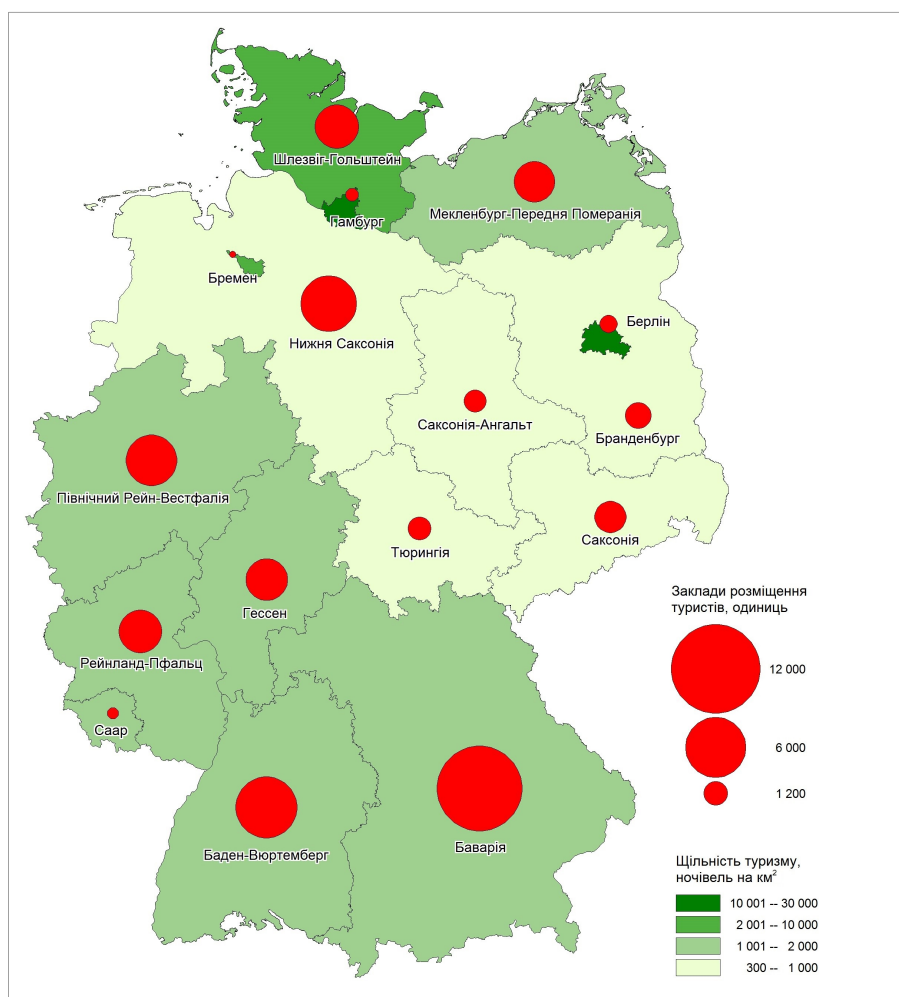

Рис. 5. Заклади розміщення туристів та щільність туризму у федеральних землях Німеччини у 2022 р.

У регіонах цієї групи основними видами туризму є екологічний, пляжний, культурний, лікувально-оздоровчий (курорти Баден-Баден, Бад-Вальдзее, Бад-Мергентгайм, Бад-Доберан і Бад-Кляйнен), гастрономічний, винний (земля Баден-Вюртемберг). Найбільшими туристичними центрами є Росток, Шверін, Штральзунд, острови Рюген та Узедом у Мекленбург-Передній Померанії; Гамбург – земля Гамбург; Кіль, Любек, Шлезвіг – земля Шлезвіг-Гольштейн; Штутгарт, Фрайбург, Баден, Вюртемберг – у Баден-Вюртемберзі.

Середній рівень розвитку туризму мають західні землі Німеччини – Нижня Саксонія та Північний Рейн-Вестфалія (рис. 4). Для цих земель характерні високі показники туристичних прибуттів, кількості та місткості закладів розміщення. Проте ці регіони мають невисокі показники територіальної концентрації туристичної діяльності (щільність та інтенсивність туризму), що зумовлено великою площею їх територій (рис. 5).

Нижня Саксонія – єдина федеральна земля Німеччини, яка поєднує море й гори (Гарц), а разом із узбережжям Північного моря та Східно-Фризькими островами має одне з найкрасивіших морських узбережжів Німеччини (Die Deutsche Zentrale für Tourismus 2023). Північний Рейн-Вестфалія має потужний культурний потенціал. На території регіону знаходиться п'ять об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО. Регіон відомий свої карнавалами та ярмарками.

У Нижній Саксонії та Північному Рейні-Вестфалії активно розвивається екологічний, водний, лікувально-оздоровчий, культурний та гастрономічний туризм. До основних

туристичних центрів цих земель можна віднести: Ганновер, Брауншвейг, Вольфсбург, Куксхафен – у Нижній Саксонії; Кельн, Дюссельдорф, Мюнстер, Бонн, Дортмунд – у Північному Рейні-Вестфалії.

Нижчий від середнього по Німеччині рівень туристичного розвитку мають такі землі, як Гессен, Рейнланд-Пфальц, Бремен, Саксонія та Бранденбург (*рис. 4*). Ці регіони відзначаються невисокими показниками розвитку туризму. У Гессені є багато культурних та історичних пам'яток, зокрема, Франкфуртський зоопарк, термальні води Вісбадена, Гессенський Шпессарт, виноробні регіони (Рейнгау, Бергштрассе), замки й палаци та ін. Тут проводяться численні фестивалі, ярмарки, концерти й спортивні змагання. Рейнланд-Пфальц приваблює туристів своїми виноробними регіонами (Мозель, Пфальц, Рейнгессен) та середньовічними замками, а також панорамними видами на Рейн. Земля Бремен відома своїми історичними пам'ятками, а також фольклорними та музичними фестивалями, ярмарками. Саксонія має багату історію, тому що саксонський культурний ландшафт налічує понад 1000 років. У саксонських курортних регіонах і містах понад 500 музеїв. Бранденбург славиться своїми мальовничими озерами та природними парками (*Die Deutsche Zentrale für Tourismus 2023*).

У цих регіонах активно розвивається культурний, винний (землі Гессен, Рейнланд-Пфальц), гастрономічний, екологічний та активний туризм. Туристичними центрами регіонів є Франкфурт-на-Майні, Вісбаден-Баден, Кассель – у Гессені; Трір, Кобленц, Майнц – у Рейнланді-Пфальці; Дрезден, Лейпциг, Майсен – у Саксонії; Потсдам, Франкфурт-на-Одері, Бранденбург-на-Гавелі, Шпремберг – у Бранденбурзі.

Землі Тюрингія, Саксонія-Ангальт і Саар мають найнижчий рівень розвитку туризму в Німеччині. Для них характерні невеликі туристичні потоки (до 4 млн), низька щільність туризму та концентрація закладів розміщення. Тюрингія є відомим курортним регіоном, де знаходиться 19 курортів (Бад-Лангензальца, Бад-Зальцунген та ін.). Саксонія-Ангальт вважається ядром німецької історії, де на невеликій території сконцентрована велика кількість історичних та культурних пам'яток. Саар є однією з найменших за площею земель Німеччини з мальовничими ландшафтами, густою мережею туристичних стежок, смачною кухнею. Найбільш розвиненими видами туризму в цих регіонах є піший, водний, екологічний, культурний, гастрономічний, винний (Саар). Туристичними центрами регіонів є Ерфурт, Веймар, Єна, Бад-Лангензальца – у Тюрингії; Магдебург, Віттенберг, Кведлінбург, Мансфельд – у Саксонії-Ангальті; Саарбрюккен, Мерциг, Нойнкірхен, Гомбург – у Саарі.

Аналіз територіальних особливостей розвитку туризму у федеральних землях Німеччини показав, що землі з високим рівнем економічного розвитку мають дещо вищі показники розвитку туризму. Очевидно, що економічний та туристичний розвиток є взаємозалежними та взаємопов'язаними процесами. Для підтвердження цієї залежності розраховано коефіцієнт кореляції між показниками інтегрального індексу туристичного розвитку та ВВП регіонів Німеччини. Встановлено, що між цими показниками існує помітна кореляційна залежність – 0,63 ($t_{st}=3,05$; $p_{<0,05}=0,009$).

Німецька індустрія туризму на сьогодні зіштовхнулася з серйозними проблемами: вона все ще відновлюється від економічних наслідків пандемії COVID-19 й одночасно відчуває зростання цін на енергоносії та продукти харчування (*Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz 2023*). Індустрія туризму була й залишається одним із секторів, які найбільше постраждали від впливу пандемії коронавірусу. Тому з березня 2020 р. всі зусилля федерального уряду Німеччини спрямовано на розроблення цільових заходів щодо пом'якшення наслідків пандемії для туристичної галузі країни. До 31 травня 2021 р. виділено економічної допомоги для туристичної галузі на суму понад 12 млрд євро (*Nationale Tourismusstrategie... 2021*).

Уряд Німеччини запровадив кілька заходів фінансової підтримки туристичної галузі під час пандемії, серед них:

- екстрена допомога: федеральний уряд країни оголосив про програму екстреної допомоги на суму 50 млрд євро для підтримки малого бізнесу, у тому числі в туристичній галузі;
- грантова підтримка: підприємства або самозайняті особи з кількістю працівників до 5 осіб могли подати заявку на отримання одноразового гранту в розмірі до 9000 євро на три місяці, а підприємства з кількістю працівників до 10 осіб – на отримання одноразового гранту в розмірі до 15 000 євро;
- кредитна програма KfW (Kreditanstalt für Wiederaufbau): пропонує спеціальну програму для підприємств, які зіткнулися з труднощами внаслідок коронакризи. Програма включає кредити, гарантії та інші варіанти фінансування;
- податкові заходи: федеральний уряд запровадив податкові заходи для підтримки індустрії туризму. Вони включають можливість компенсувати збитки з 2020 р. за рахунок прибутків попередніх років. Ставка ПДВ на продукти харчування в ресторанах і пабах була знижена з 19 % до 7 %;
- короткострокові відпустки: підприємства, які були змушені запровадити скорочений робочий день через пандемію, могли подати заявку на отримання допомоги за скорочений робочий день. Ці заходи фінансової підтримки допомогли пом'якшити економічний вплив пандемії на німецьку туристичну галузь ([Nationale Tourismusstrategie... 2021](#)).

Досвід Німеччини в підтримці туристичної галузі під час пандемії може бути корисним для України в таких напрямках: фінансова підтримка: український уряд міг би запровадити програми, подібні до німецької надзвичайної або перехідної допомоги, для підтримки бізнесу в туристичному секторі; співпраця між бізнесом та урядом; диверсифікація туристичного продукту; сталий розвиток: український уряд міг би сприяти ініціативам, спрямованим на розвиток екологічно чистого та сталого туризму. Загалом, досвід Німеччини в розвитку туризму може бути корисним для України у відновленні та зміцненні туристичної галузі в післявоєнний період.

4. ВИСНОВКИ

У результаті проведеного аналізу встановлено, що до пандемії коронавірусу туризм у Німеччині розвивався успішно. Загальна кількість туристичних прибуттів до 2020 р. зростала щорічно на понад 20 %. Однак, через пандемію коронавірусу у 2020 і 2021 рр. їх кількість та доходи від туризму зменшилися удвічі. У 2022 р. цей показник та інші показники розвитку туристичної галузі Німеччини мали тенденцію до покращення. У загальній кількості туристичних прибуттів домінують внутрішні туристи. Розрахований усереднений інтегральний індекс туристичного розвитку у федеральних землях за 2018–2022 рр. показав значну просторову асиметрію в рівнях розвитку туристичної галузі Німеччини. Проведене групування федеральних земель із виділенням п'яти груп показує, що найвищий рівень розвитку туризму мають федеральні землі Берлін та Баварія з багатою історико-культурною спадщиною та великою кількістю закладів розміщення для туристів. Найнижчий рівень розвитку туризму мають такі федеральні землі, як Саксонія-Ангальт, Тюрингія та Саар через невеликі обсяги туристичних потоків та низький рівень концентрації закладів розміщення. Виявлено, що вищі показники розвитку туризму характерні для земель із найвищим рівнем соціально-економічного розвитку. Таким чином, туризм є одним із факторів економічного розвитку як країни, так й окремих федеральних земель. Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом розвитку туризму в окремих землях Німеччини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коцан, Н. (2018). Досвід організації готельного бізнесу в Німеччині. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Географічні науки*, 3(376), 82-88. [Kotsan, N. (2018). Dosvid orhanizatsii hotelnoho biznesu v Nimechchyni. *Naukovyi visnyk Shkhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Seriya : Heohrafichni nauky*, 3(376), 82-88.]

2. **Коцан, Н., Соловєнюк, Ю.** (2021). Особливості організації та регулювання сільського зеленого туризму в Німеччині. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 2(10), 90-100. [Kotsan, N., Soloveniuk, Yu. (2021). Osoblyvosti orhanizatsii ta rehuliuвання silskoho zelenoho turyzmu v Nimechchyni. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii*, 2(10), 90-100.]
3. **Кучинський, П.** (2015). Туризм як фактор розвитку економіки Німеччини. *Управління соціально-економічним розвитком в умовах глобалізації : збірник тез і доповідей студентів науково-практичної конференції (Івано-Франківськ 31 березня 2015 р.)*, 272-278. [Kuchynskiy, P. (2015). Turyzm yak faktor rozvytku ekonomiky Nimechchyny. *Upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom v umovakh hlobalizatsii : zbirnyk tez i dopovidei studentiv naukovo-praktychnoi konferentsii (Ivano-Frankivsk 31 bereznia 2015 r.)*, 272-278.]
4. **Посохов, І.С., Артем'єв, Е.В.** (2013). Розвиток індустрії туризму Німеччини: досвід для України. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*, 1086, 175-179. [Posokhov, I.S., Artemiev, E.V. (2013). Rozvytok industrii turyzmu Nimechchyny: dosvid dlia Ukrainy. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii : Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm*, 1086, 175-179.]
5. **Табенська, О.І.** (2020). Сучасні тенденції розвитку індустрії гостинності в Німеччині. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*, 34, 185-190. [Tabenska, O.I. (2020). Suchasni tendentsii rozvytku industrii hostynnosti v Nimechchyni. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 34, 185-190.]
6. **Bäcker, A., Wilcken, Ch.** (2021). Tourism industry in crisis – Analysis of the situation and potential solutions. Insolvency and Restructuring in Germany. *Yearbook 2021*, Achern : Schultze & Braun GmbH & Co. KG, 53-64.
7. **Bauder, M.** (2018). Dynamiken des Städtetourismus in Deutschland. *Standort*, 42, 105-110.
8. **Blume, J., Müller, D., Quack, H.-D.** (2020). Trends in the German hiking market until 2030. In Vidal-Gonzalez, P. (Eds.), *Hiking in European Mountains: Trends and Horizons* (pp. 91-106). Berlin, Boston : De Gruyter.
9. **Mayer, M., Stoll-Kleemann, S.** (2020). Tourismus und Regionalentwicklung innerhalb und außerhalb ostdeutscher Großschutzgebiete. In Becker, S., Naumann, M. (Eds.), *Regionalentwicklung in Ostdeutschland* (pp. 481-495). Berlin, Heidelberg : Springer Spektrum.
10. **Mose, I., Hammer, T., Siegrist, D.** (2023). Regionalentwicklung und Tourismus: Von der sektoralen Perspektive zur integrativen Nachhaltigkeitsperspektive. In Kühne, O., Sedelmeier, T., Jenal, C., Freytag, T. (Eds.), *Landschaft und Tourismus. RaumFragen: Stadt – Region – Landschaft* (pp. 157-171). Wiesbaden : Springer VS.
11. **Quack, H.-D., Blume, J., Koppenhagen, T., Müller, D.** (2023). Überblick zum Status quo und zu den Herausforderungen einer nachhaltigen Transformation des Tourismus in Niedersachsen. In Brandt, Arno (Eds.), *Tourismus in Niedersachsen. Wissenschaftliche Gesellschaft zum Studium Niedersachsens* (pp. 8-26). Kiel, Hamburg : Wachholtz Verlag.
12. **Schmücker, D., Reif, Ju.** (2023). Geht Tourismus alle an? Teilnahme der deutschen Gemeinden am Übernachtungstourismus. *Zeitschrift für Tourismuswissenschaft*, 15(1), 4-26.
13. **Schrader, K., Stehn, J., Laaser, C.-F.** (2020). *Urlaub in Corona-Zeiten: Perspektiven für den Tourismus in Deutschland*. Kiel Policy Brief.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

14. *Державне агентство розвитку туризму України* (2023). [Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu Ukrainy (2023)] [Джерело](#)
15. *Туризм – 2021: де відпочиватимуть німці та куди вони не поїдуть* (2021). [Turyzm – 2021: de vidpochyvatymut nimtsi ta kudy vony ne poidut (2021)] [Джерело](#)
16. *Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz* (2023). [Джерело](#)
17. **Burdack, J.** (2018). Internationaler Städtetourismus in Deutschland. *Nationalatlas aktuell*, 12(2). Leipzig : Leibniz-Institut für Länderkunde. [Джерело](#)
18. *Die Deutsche Zentrale für Tourismus (DZT)* (2023). [Джерело](#)
19. *Germany 2022 Annual Research: Key Highlights* (2023). [Джерело](#)
20. *Global Economic Impact Trends 2022* (2023). [Джерело](#)
21. *Nationale Tourismusstrategie. Aktionsplan des Bundesministeriums für Wirtschaft und Energie* (2021). Berlin : BMWi. [Джерело](#)
22. *Statistisches Bundesamt* (2023). [Джерело](#)
23. *World Tourism Organization (UNWTO)* (2023). [Джерело](#)
24. *World Travel & Tourism Council (WTTC)* (2023). [Джерело](#)

A. Maister, V. Lazhnik, S. Puhach

Spatial patterns of tourism development in Germany

Keywords: integral index of tourism development, Germany, tourism, tourist arrivals, federal state.

Abstract: Tourism is one of the most important and dynamic sectors of the world's economy. However, the coronavirus pandemic in 2020–2021 caused significant losses in the tourism industry. The pandemic has also significantly affected the tourism development in Germany, which is one of the world's leading tourist destinations.

The article analyzes the dynamics of tourism development in Germany in 2012–2022 and calculates the indicator of the integral index of tourism development in the federal states of Germany. The average values of the initial partial indicators for 2018–2022 are taken, to determine the integral index of tourism development level in the federal lands of Germany, which reflect both absolute and relative parameters of tourism growth. Based on the calculated average integrated index of the tourism development level in the federal lands of Germany, the features of spatial differentiation in the tourism development in the country are clarified.

The analysis shows that before the coronavirus pandemic, tourism in Germany was significantly developing. The total number of tourist arrivals by 2020 increased annually by more than 20 %. However, due to the coronavirus pandemic, their number and tourism revenues halved in 2020 and 2021. In 2022, this indicator and other indicators of the development of the German tourism industry tended to improve. Domestic tourists dominate the total number of tourist arrivals. The calculated average integral index of tourism development in the federal lands showed a significant spatial asymmetry in the levels of development of the German tourism industry.

According to this index, the federal lands of Germany are divided into five groups: high, high than average, medium, lower than average, and low tourism development levels.

The lands of Berlin and Bavaria have a high level of tourism development.

These regions are well-known tourist destinations in Germany. They have a rich cultural heritage, abundant natural resources and attractive landscapes, and a large number of tourist accommodation facilities. Mecklenburg-Vorpommern, Hamburg, Schleswig-Holstein, and Baden-Württemberg have a higher level of tourism development than the national average.

These lands are characterised by a large number of tourist overnight stays, accommodation facilities, territorial concentrations, and a high intensity of tourism.

The western German lands of Lower Saxony and North Rhine-Westphalia have an average level of tourism development. These lands are characterised by high tourist arrivals and the number and capacity of accommodation facilities. However, due to the large area of these territories, they have low indicators of the territorial concentration of tourism activity.

Hesse, Rhineland-Palatinate, Bremen, Saxony and Brandenburg have a lower level of tourism development than the German average. These regions are characterised by moderate tourism development indicators.

The federal lands of Saxony-Anhalt, Thuringia and Saarland have the lowest level of tourism development due to low volumes of tourist flows and low concentration of accommodation facilities.

The German government has introduced several measures to support the tourism industry during the pandemic, including emergency financial assistance, grant support, a special loan program, tax measures, and short-term leave for businesses.

It is known that higher tourism development indicators are typical for the lands with the highest level of social and economic development. Tourism is a factor that influences the economic development of both the country and individual federal states.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2023